

KS. CZESŁAW KRAKOWIAK

KONCELEBRACJA MSZY ŚWIĘTEJ 50 LAT PO *SACROSANCTUM CONCILIIUM*

CONCELEBRATION OF THE HOLY MASS
50 YEARS AFTER *SACROSANCTUM CONCILIIUM*

Abstract. In the Latin Church concelebration of the Holy Mass was reintroduced by the Constitution *Sacrosanctum Concilium* (1963). At first it could only be celebrated in special circumstances and with a bishop or his delegate as the principal celebrant. Gradually concelebration of the Holy Mass was becoming the usual form of celebration of the Eucharist when priests are not obliged to celebrate it for the good of the faithful. Rites of the concelebrated Holy Mass published in 1965 as *Ritus servandus in concelebratione Missae* were then included in Paul VI's *Missale Romanum* in 1970. Detailed concelebration regulations are contained in *General Instruction of the Roman Missal* (1969, 1975, 2002) and in later documents issued by the Holy See. If the concelebration of the Holy Mass is presided over by a bishop, norms should be observed that are contained in *Ceremonial of Bishops' Liturgical Service* (1984, 2013). Liturgy of the concelebrated Holy Mass, in a way typical of it, shows and builds the unity of priesthood of the presbyters with the bishop and among the presbyters themselves; the unity of the Sacrifice of Jesus Christ made to God on one altar; and the unity of the priestly God's people that perform various services and functions in it.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: Holy Mass, concelebration, Constitution on Liturgy, *Inter Oecumenici*, *Ritus servandus*, *Eucharisticum mysterium*, Pious V's Missal, Paul VI's Missal, epiclesis, laying on of hands, *Sacramentum caritatis*.

WPROWADZENIE

Postulaty przywrócenia Mszy św. koncelebrowanej pojawiały się w XIX i XX wieku w myśli przedstawicieli Ruchu Liturgicznego¹. Koncelebracja Eucharystii biskupa z prezbiterami miała wyrażać jedność hierarchiczną Kościoła². Obowiązujący wtedy Mszał Rzymski Piusa V nie zawierał obrzędów Mszy św. koncelebrowanej. W nadesłanych na Sobór Watykański II *vota* biskupów jedynie w 15 postulowano przywrócenie praktyki Mszy św. koncelebrowanych³. Centralna Komisja Przygotowawcza Soboru Watykańskiego II w schemacie *De sacra Liturgia* zawierała już pewne uwagi i zasady dotyczące Mszy św. koncelebrowanych w czasie zgromadzeń kapłanów, np. podczas rekolekcji, zebrań formacyjnych, pielgrzymek i in., a zwłaszcza wtedy, gdy występują trudności z celebracją pojedynczo⁴. W schemacie tym poruszono także takie zagadnienia jak: kiedy możliwa jest Msza św. koncelebrowana; jakie należy zachować obrzędy; jaka może być liczba koncelebrujących; możliwość przyjęcia stypendium⁵. O tym, czy w danych okolicznościach wskazana jest koncelebra, a także o liczbie koncelebrujących miał decydować ordynariusz miejsca⁶. Celem wprowadzenia koncelebrowanych Mszy św. miało być głównie rozwiązanie problemów praktycznych.

W dyskusji w auli soborowej nad schematem *De sacra Liturgia* 28 Ojców Soboru opowiedziało się za przywróceniem koncelebracji, a 9 było przeciwnych. Postulowano również, aby rozszerzyć możliwość koncelebracji na Mszę Wieczerzy Pańskiej, czas synodów, błogosławieństwa opata, na Msze konwentualne i uroczyste oraz inne zgromadzenia kapłanów. W czasie Soboru

¹ Zob. L. Beauduin. *Concélébration eucharistique*. „Les Questions liturgiques et paroissiales” 7:1922 s. 275-285; 8:1923 s. 23-24. J.M. Hanssens. *De concelebratione eucharistica*. „Periodica de re morali, canonica, liturgica” 16:1927 s. 143-154; 181-210; 17:1928 s. 93-127; 21:1932 s. 193-219; B. Xibaut. *La concélébration dans le Mouvement liturgique et dans l'œuvre de Concile*. „La Maison-Dieu” 2004 nr 224 s. 7-78.

² Beauduin. *Concélébration eucharistique* s. 277.

³ Xibaut. *La concélébration dans le Mouvement liturgique* s. 16-17. Z polskich biskupów A. Pawłowski postulował koncelebrę neoprezbiterów z biskupem w czasie święceń, a biskup A. Wronka wprowadzenie koncelebracji Mszy św. „Sacramentalis concelebratio Missae introducenda est” (*Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series I (Antepreparatoria)*). Pars I. Typis Polyglottis Vaticanis 1961 s. 776).

⁴ „Ad conventus sacerdotum, uti sunt exercitia spiritalia, cursus studiorum, pregrinationes, etc., praesertim ubi singulae Missae incommodo celebrari nequeunt” (*De sacra Liturgia* art. 44).

⁵ *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano II apparando. Series I (Praeparatoria)*. Vol. II pars III. Typis Polyglottis Vaticanis 1964-1969 s. 107-109.

⁶ „De opportunitate concelebrationis et de numero concelebrantium, in singulis casibus, Ordinarii loci erit iudicare” (Tamże s. 109).

w refleksji nad koncelebracją Eucharystii kierowano się pragnieniem umożliwienia kapłanom codziennej celebracji Mszy nie prywatnie, lecz wspólnotowo, zwłaszcza w czasie rekolekcji, sympozjów, kongresów, w sanktuariach, ale także we wspólnotach zakonnych, seminariach, z zachowaniem wszakże możliwości jej indywidualnego sprawowania.

KONSTYTUCJA *SACROSANCTUM CONCILIIUM* I KONCELEBRACJA MSZY ŚW.

Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium* podkreśliła najpierw, że Msza św. koncelebrowana wyraża jedność kapłaństwa, a następnie określiła dni, w które przewidziana jest koncelebra na mocy prawa ogólnego oraz inne przypadki za zezwoleniem ordynariusza, jeśli uzna to za wskazane, wreszcie – że do biskupa należy regulowanie dyscypliny koncelebracji w diecezji (por. KL 57-58). Na mocy samego prawa koncelebracja Mszy św. była przewidziana w Wielki Czwartek w czasie Mszy św. Krzyżma i Wieczery Pańskiej; w czasie soboru, zebrań biskupów i podczas synodów; w obrzędach błogosławieństwa opata oraz w czasie zebrań kapłanów diecezjalnych i zakonnych. Ponadto ordynariusz mógł pozwolić na koncelebrację Mszy św. konwentualnej i głównych Mszy w kościołach, jeśli duchowe dobro wiernych nie domaga się, aby kapłani celebrowali osobno (por. KL 57 § 1). Określenie bardziej szczegółowych zasad Mszy św. koncelebrowanych w diecezji będzie należało do biskupa (por. KL 47 § 2). Wprowadzając możliwość koncelebracji Mszy św., Konstytucja o liturgii zaznaczała jednocześnie, że każdy kapłan ma prawo do indywidualnego jej sprawowania, ale nie równocześnie w tym samym kościele i nie w czasie Mszy Wieczery Pańskiej w Wielki Czwartek (tamże). Na Mszę św. koncelebrowaną, której nie przewodniczy biskup, potrzebna była zatem jego zgoda. Na podkreślenie zasługuje fakt, że już na mocy Konstytucji o liturgii powstała możliwość wspólnotowej, nawet codziennej koncelebracji Eucharystii, zwłaszcza w czasie rekolekcji, sympozjów, kongresów, w sanktuariach, ale także we wspólnotach zakonnych, seminariach. Ponieważ dotąd w Mszale Piusa V nie było obrzędów Mszy św. koncelebrowanej, Konstytucja o liturgii poleciła „ulożyć obrzęd koncelebracji i umieścić go w Pontyfikale i Mszale rzymskim” (KL 58)⁷.

⁷ Cz. K r a k o w i a k. *Koncelebracja liturgii Mszy świętej i sakramentów*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 2014 s. 28-29; 39-40.

KONCELEBRACJA MSZY ŚW. WEDŁUG *INTER OECUMENICI*
I *RITUS SERVANDUS IN CONCELEBRATIONE MISSAE*

Pierwsza instrukcja wykonawcza o należyтым wprowadzeniu w życie Konstytucji o liturgii *Inter Oecumenici* (26 IX 1964) zezwoliła kapłanom na koncelebrację Mszy św. według mającego być ogłoszonym nowego obrzędu koncelebry. Dotyczyło to zwłaszcza uroczystszych świąt, gdy pożytek wiernych nie wymaga, aby sprawowali ją indywidualnie⁸. W ten sposób Kościół, na mocy prawa powszechnego, wprowadził praktykę Mszy św. koncelebrowanej. Następnie Kongregacja Kultu Bożego przygotowała i dekretem *Ecclesiae semper* (7 III 1965)⁹ ogłosiła obowiązujące obrzędy Mszy św. koncelebrowanej oraz obrzędy Komunii św. pod obiema postaciami¹⁰. Zawarte w *Ritus servandus* normy prawne i przepisy liturgiczne dotyczące Mszy św. koncelebrowanych zaczęły obowiązywać w całym Kościele¹¹. Zostały także wyliczone dni, w które możliwa jest koncelebracja Mszy św. – z zaznaczeniem, że w ciągu jednego dnia w kościele lub oratorium dozwolona jest tylko jedna koncelebracja dla podkreślenia jedności kapłanów¹². Jeśli jednak liczba kapłanów jest wielka (*magnus numerus sacerdotum*), ordynariusz lub

⁸ „Sacerdotes autem, cum utilitas christifidelium singularem forum celebrationem non postulat, praesertim in solemnioribus festivitatibus concelebrare possunt, postquam novus ritus publici iris factus fuerit” (AAS 56:1964 s. 880-881 nr 15). Krakowia k. *Koncelebracja liturgii Mszy świętej i sakramentów* s. 29-30.

⁹ Sacra Rituum Congregatio. *Decretum generale quo ritus concelebrationis et Communionis sub utraque specie promulgantur*. AAS 57:1965 s. 410-412; P. J o u n e l. *La concélébration et la concélébration de la messe*. „La Maison-Dieu” 1965 nr 83 s. 176-177; R. Z i e l a s k o. *Teologiczny sens koncelebracji eucharystycznej*. W: *Wprowadzenie do liturgii*. Red. F. Blachnicki [i in.]. Poznań–Warszawa–Lublin: Księgarnia św. Wojciecha 1967 s. 338-344; J.F. C h i r o n. *Les enjeux symbolique de la concélébration*. „La Maison-Dieu” 2004 nr 224 s. 107-137.

¹⁰ *Ritus servandus in concelebratione Missae et ritus Communionis sub utraque specie*. Typis Polyglottis Vaticanis 1965; zob. C. B r a g a. *In ritum concelebrationis, commentarium*. „Ephemerides Liturgicae” 79:1965 s. 219-235; F. D e l l’ O r o. *La concelebrazione eucaristica: dalla storia alla pastorale*. „Rivista Liturgica” 52:1965 s. 220-251; C. V a g a g g i n i. *Il valore teologico e spirituale della Messa concelebrata*. „Rivista Liturgica” 52:1965 s. 189-219; F. G r e n i u k. *Przepisy rubryczystyczne Mszy św. koncelebrowanej*. W: *Wprowadzenie do liturgii* s. 344-353; F. D e l l’ O r o. *Aspects juridiques et rituels de la concélébration*. W: *Théologie et pratique de la Concélébration*. Red. B. Neunheuser. [Tours]: Mame 1967 s. 239-268; S. M a d e j a. *Il problema della concelebrazione nel suo sviluppo storico dagli inizi del movimento liturgico*. Roma: C.L.V. – Edizioni Liturgiche 1982 s. 52-53. Zob. G. B o s e l l i. *Les débats sur la concélébration après Vatican II*. „La Maison-Dieu” 2000 nr 224 s. 29-59; Krakowia k. *Koncelebracja liturgii Mszy świętej i sakramentów* s. 30-33.

¹¹ „Normae quae sequuntur servari debent quotiescumque Missa iuxta ritum romanum concelebratur...” (*Ritus servandus* nr 6).

¹² *Ritus servandus*. *Praenotanda* nr 1; por. KL 57.

wyższy przełożony, do których należy kierowanie (*moderari*) koncelebrą na swoim terytorium¹³, mogą pozwolić na kilka (*pluries*) takich celebracji w ciągu dnia, ale w różnym czasie¹⁴.

Przy zachowaniu zasady sprawowania Mszy św. jeden raz w ciągu dnia, na mocy *Ritus servandus*, istniała już możliwość jej celebrowania lub koncelebowania po raz drugi w następujących okolicznościach: w Wielki Czwartek Mszy Krzyżma i Wieczerzy Pańskiej; w Wigilię Paschy i w Niedzielę Zmartwychwstania Pańskiego; w uroczystość Narodzenia Pańskiego, nawet trzykrotnie, ale tylko w odpowiednim czasie (w nocy, rano i w dzień); z biskupem lub jego delegatem podczas synodu; podczas wizytacji biskupiej lub innego zgromadzenia kapłanów¹⁵.

W *Ritus servandus* zamieszczono także najważniejsze ogólne zasady dotyczące sprawowania Mszy św. koncelebowanych. Koncelebransi powinni wkładać szaty liturgiczne wymagane we Mszy św. w kolorze danego dnia, z możliwością używania zawsze szat koloru białego, za wyjątkiem Mszy św. za zmarłych¹⁶. Przewidziane w liturgii mszalnej gesty i modlitwy należą do przewodniczącego. Koncelebrujący kapłani wykonują tylko te gesty i czynności, które są im powierzone. Modlitwy, które odmawiają razem z przewodniczącym, powinni wypowiadać przyciszonym głosem¹⁷. *Ritus servandus* zawierał także szczegółowe przepisy odnoszące się do Mszy koncelebowanych pontyfikalnych¹⁸, uroczystych¹⁹, z diakonem²⁰, śpiewanej²¹ i czytanej²². Uwzględniono również koncelebowane Msze św. podczas udzielania świeceń prezbiteratu²³, konsekracji biskupa²⁴ i błogosławieństwa opata²⁵ oraz obrzędy konce-

¹³ „Episcopi est, ad normam iuris, concelebrationis disciplinam in sua diocesi moderari...” (*Ritus servandus. Praenotanda* nr 3).

¹⁴ Tamże nr 2. C. Vagaggini nie był za ograniczeniem liczby koncelebransów, ponieważ z natury swej koncelebracja jest najważniejszym znakiem aktywności wspólnoty, pobożności, wiary i jedności. Nie można widzieć w niej tylko rozwiązania problemów praktycznych, np. w sanktuariach. Jego zdaniem, jeśli ograniczy się liczbę koncelebrujących, powrócą stare problemy Mszy prywatnych. B. M a t c z a k. *Cipriano Vagaggini OSB i reforma liturgiczna. Studium na podstawie zbiorów Archiwum w Camaldoli*. Kraków-Tyniec: Wydawnictwo Benedyktynów 2013 s. 130.

¹⁵ *Ritus servandus. Praenotanda* nr 9.

¹⁶ Tamże nr 12.

¹⁷ Tamże nr 13-14.

¹⁸ *Ritus Missae pontificalis* nr 18-60.

¹⁹ *Ritus Missae solennis* nr 61-76.

²⁰ *Ritus Missae cum diacono* nr 77-78.

²¹ *Ritus Missae cantatae* nr 79-93.

²² *Ritus Missae lectae* nr 94-108.

²³ *Ritus concelebrationis Missae in qua Ordinatio sacerdotalis confertur* nr 109-121.

²⁴ *Ritus concelebrationis Missae in qua consecratio episcopalis confertur* nr 122-132

lebracji z chorym kapłanem²⁶. Przyjęto zasadę, że wszyscy koncelebranci przyjmują Komunię św. pod obiema postaciami albo przez bezpośrednie picie z kielicha²⁷, albo przez zanurzenie²⁸, za pomocą rurki²⁹ lub łyżeczki³⁰.

Z czasem nastąpiły dalsze zmiany odnośnie do Mszy św. koncelebrowanych, na które Kościół nie tylko pozwalał, ale bardzo je zalecał, gdyż ujawnia się w nich „w sposób odpowiedni jedność ofiary i kapłaństwa, a także ile razy wierni w niej czynnie uczestniczą, ukazuje się w szczególny sposób jedność ludu Bożego, zwłaszcza jeśli przewodniczy biskup”³¹. Instrukcja *Eucharisticum Mysterium* podkreślała duże znaczenie Mszy koncelebrowanej dla kapłanów, gdyż „wyraża i umacnia braterskie więzy” między nimi (por. KK 28; DK 8)³². Msza św. koncelebrowana stała się odąd zwyczajną formą celebracji Eucharystii, jeśli jest wielu kapłanów, a dobro wiernych nie wymaga, aby celebrowali indywidualnie. Według tej instrukcji „wypada, aby kapłani sprawowali Eucharystię w ten wspaniały sposób” i „chętnie zapraszali kapłanów podróźnych do swojej koncelebry”. Kompetentni przełożeni powinni ułatwiać koncelebrę, a nawet do niej zachęcać³³. Tam, gdzie jest duża liczba kapłanów, można zezwalać na koncelebrę kilka razy tego samego dnia, w różnym czasie lub miejscu³⁴. Msza św. koncelebrowana jest bowiem pełniejszym znakiem i sakramentem jedności Kościoła oraz skuteczniej tę jedność buduje. Ukazuje zarazem jedność prezbiterium miejscowego Kościoła, zwłaszcza gdy przewodniczy jej biskup. Jeśli Mszy św. koncelebrowanej przewodniczy prezbiter, on także reprezentuje biskupa, a koncelebrujący z nim prezbiterzy przeżywają jedność swego kapłaństwa służebnego. Tak rozumiana i przeżywana koncelebracja Mszy św. nie tylko

²⁵ *De concelebratione Missae in qua benedicatur abbas* nr 133-139.

²⁶ *Ritus concelebrationis pro sacerdotibus qui infirmitate laborant* nr 140-155. Dokładny przebieg celebracji Mszy św. koncelebrowanej według *Ritus servandus* zob. Greniuk. *Przepisy rubrycystyczne Mszy św. koncelebrowanej* s. 350-353.

²⁷ *Ritus servandus in distribuenda Communione sub utraque specie*. W: *Ritus servandus* s. 53-54-56.

²⁸ Tamże s. 55-56.

²⁹ Tamże s. 56.

³⁰ Tamże s. 57. Przyjmowanie Komunii św. pod obiema postaciami na różne sposoby omawia szczegółowo F. Greniuk (*Przepisy rubrycystyczne Mszy św. koncelebrowanej* s. 348-350).

³¹ Kongregacja Kultu Bożego. Instrukcja *Eucharisticum mysterium* (25 V 1967) nr 47. AAS 59:1967 s. 565.

³² Tamże.

³³ „Hinc superiores competentes faciliorem reddant, immo foveant concelebrationem” (Tamże).

³⁴ „Ubi tamen magnus habetur numerus sacerdotum [...] etiam pluries eodem die fiat, sed temporibus successivis, vel in locis saris diversi” (Tamże s. 566).

oznacza, ale umacnia więź jedności między prezbiterami i biskupem oraz prezbiterów między sobą (por. KL 41-42; KK 26)³⁵.

KONCELEBRACJA MSZY ŚW. WEDŁUG MSZAŁU PAWŁA VI

Od wydania przez Kongregację Obrzędów (6 IV 1969) nowego *Ordo Missae*³⁶ wraz z *Institutio generalis Missalis Romani*³⁷, a następnie *Missale Romanum* Pawła VI³⁸ w Kościele obrządku łacińskiego obowiązują zawarte w nich normy i obrzędy sprawowania Mszy św. koncelebrowanych. Msza św. koncelebrowana³⁹, tak jak Msza z ludem⁴⁰, jest odtąd podstawową formą celebracji Eucharystii. Możliwa jest także Msza z jednym tylko usługującym (ministrantem), w której zachowuje się obrzędy Mszy z ludem⁴¹.

Zawsze wtedy, gdy kapłani nie są zobowiązani do sprawowania Mszy św. „ze względu na pożytek wiernych” albo z różnych względów pojedynczo, zaleca się koncelebrację⁴². Dla podkreślenia „symbolicznej wymowy obrzędu lub uroczystości” w ściśle określonych wypadkach istnieje także możliwość kilkakrotnego koncelebrowania w ciągu tego samego dnia⁴³. Szczególnie znacznie przypisuje się koncelebrze prezbiterów ze swoim biskupem, zwłaszcza w czasie tzw. Mszy stacyjnych w wielkie uroczystości roku kościelnego⁴⁴.

³⁵ Zob. P. Tichon. *De la concélébration eucharistique*, „Nouvelle Revue Théologique” 86:1964 s. 579-607; A. Franquesa. *La concélébration dans les communautés sacerdotale*. W: *Théologie et pratique de la Concélébration* s. 189-220; L. Della Torre. *La concélébration dans le diocèse et dans la paroisse*. Tamże s. 163-188; R. Falsini. *La concélébration dans les réunions du clergé*. Tamże s. 221-237; S. Madeja. *Il problema della concelebrazione nel suo sviluppo storico* s. 58-76; J. Kobienia. *Koncelebra – liturgiczny znak jedności*. „Liturgia Sacra” 8:2002 nr 1 s. 11-22; G. Boselli. *Concelebrazione eucaristica e ministero presbiterale*. „Rivista Liturgica” 97:2010 s. 67-80.

³⁶ *Missale Romanum. Ordo Missae*. Typis Polyglottis Vaticanis 1969.

³⁷ Tamże s. 13-76.

³⁸ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Consilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum*. Editio typica. Typis Polyglottis Vaticanis 1970. Mszał Pawła VI miał następne wydania typiczne: editio typica altera 1975; editio typica tertia 2002; 2008.

³⁹ *Nowe ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*. Poznań: Pallottinum 2004 nr 199-251. (= OWMR).

⁴⁰ Tamże nr 114-198.

⁴¹ Tamże nr 253-272; por. KPK kan. 906.

⁴² Tamże nr 199. K r a k o w i a k. *Koncelebracja liturgii Mszy świętej i sakramentów* s. 49-53.

⁴³ Tamże nr 204.

⁴⁴ OWMR nr 203. Zob. *Ceremoniał liturgicznej posługi biskupów*. Katowice: Księgarnia św. Jacka 2013 nr 119-120.

Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego (1970) podkreślało duże znaczenie Mszy konwentalnych, które powinny być koncelebrowane przez wszystkich kapłanów niezobowiązanych do indywidualnego celebrowania dla dobra wiernych⁴⁵. Następnie wydana przez Kongregację Kultu Bożego deklaracja w sprawie koncelebry (7 VIII 1972)⁴⁶ przypominała, aby każdy uczestniczył we Mszy św. według stopnia święceń i funkcji. Oznacza to, że kapłani powinni sprawować Mszę św. indywidualnie albo koncelebrować i sakramentalnie składać Ofiarę Chrystusa, a nie tylko uczestniczyć w niej i przyjmować Komunię tak jak wierni świeccy⁴⁷. Kanonicy i członkowie wspólnot jakiegokolwiek instytutu doskonałości, zobowiązani z urzędu do sprawowania Mszy dla dobra wiernych, mogą tego samego dnia także koncelebrować Mszę konwentalną lub „wspólnotową”. W ten sposób koncelebra „wyraża i umacnia więzy braterskie kapłanów między sobą, jak i wśród całej wspólnoty”. W takiej celebracji „ukazuje się jaśniej czynność całej wspólnoty, jak również objawia się w szczególny sposób Kościół poprzez jedność ofiary i kapłaństwa, oraz przez jedno dziękczynienie wokół jednego ołtarza”⁴⁸. Jeśli kapłan celebrowa lub koncelebrowa drugą Mszę dla dobra wiernych, „nie wolno pod żadnym warunkiem przyjmować stypendium mszalnego za Mszę koncelebrowaną”⁴⁹. Instrukcja przypominała także, że do biskupów należy troska o to, aby Msze św. koncelebrowane były dobrze przygotowane i sprawowane w sposób godny i pobożny. Mają także zadbać o to, aby każdemu kapłanowi pozostawić możliwość indywidualnego sprawowania Mszy oraz zapewnić odpowiednie do tego warunki odnośnie do czasu, miejsca i pomocy ministranta.

Od ogłoszenia Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium* (4 XII 1964), a następnie *Mszału rzymskiego* Pawła VI (1970) w Kościele obrządku łacińskiego koncelebrowana Msza św. jest zwyczajną formą sprawowania Eucharystii przez kapłanów, jeśli nie mają obowiązku celebracji dla dobra wiernych (por. KPK kan. 902). W praktyce pastoralnej koncelebrowanej Mszy św. najczęściej przewodniczy jeden z prezbiterów, zachowując szczegółowe przepisy Kościoła zawarte w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego*⁵⁰. Jeśli Mszy św.

⁴⁵ OWMR nr 76; por. nr 158.

⁴⁶ *Declaratio de concelebratione*. AAS 64:1972 s. 561-563. Deklaracje podpisali Artur kard. Tabera, prefekt i abp A. Bugnini, sekretarz.

⁴⁷ Tamże s. 561.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże s. 563.

⁵⁰ OWMR nn. 199-251. *Mszał rzymski dla diecezji polskich. Wydanie drugie rozszerzone*. Pallottinum: Poznań 2010 s. [45-50].

koncelebrowanej przewodniczy biskup, należy zachować obrzędy z *Ceremoniału liturgicznej posługi biskupów*. Zawiera on specjalne rozdziały opisujące szczegółowo obrzędy Mszy wspólnotowej biskupa diecezjalnego (nr 119-170), innych Mszy celebrowanych przez biskupa (nr 171-174) lub Mszy, gdy biskup przewodniczy, ale nie sprawuje Eucharystii (nr 175-186). Zalecając prezbiterom koncelebrację Mszy św., której przewodniczy biskup, *Ceremoniał* uzasadnia tym, że w ten sposób ujawnia się „przez Eucharystię misterium jedności Kościoła, oni zaś są postrzegani przez wspólnotę jako prezbiterium biskupa” (nr 21).

GEST KONCELEBRANSÓW W CZASIE WYPOWIADANIA SŁÓW KONSEKRACJI

Sprawowanie koncelebrowanych Mszy św. stało się obecnie powszechną praktyką wtedy, gdy jest przynajmniej kilku kapłanów, którzy nie mają obowiązku celebracji dla dobra wiernych. W zasadzie zachowuje się wtedy przepisy określające tę formę celebracji Mszy św. zawarte w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego* (nr 199-251) oraz w innych dokumentach Kościoła. Dotyczy to także gestów i postawy ciała, aby w czasie celebracji one również „odznaczały się pięknem i szlachetną prostotą”. Ich celem jest bowiem „wspólne dobro ludu Bożego, a nie zaspokojenie upodobań lub opinii prywatnych osób” (OWMR nr 42). Zasada zachowania przez wszystkich uczestników liturgii takich samych postaw ciała i gestów jako znaku jedności celebrującej wspólnoty, odnosi się także do kapłanów koncelebrowanych Mszę św. Czasem jednak w koncelebrowanych Mszach św. kapłani na różny sposób wykonują gest podczas wypowiedzania słów konsekracji nad chlebem i winem. Jedni czynią to gestem epikletycznym, inni preferują gest wskazujący. Dlatego sposób wykonywania tego gestu przez koncelebransów wymaga wyjaśnienia⁵¹.

⁵¹ Zob. C. V a g a g g i n i. *L'estensione della mano alla consacrazione: gesto indicativo o epicletico?* „Rivista Liturgica” 56: 1969 s. 224-232; A. G. M a r t i m o r t. *Le geste des concélébrants, lors des paroles de la consécration: indicative ou épicleptique?* „Notitiae” 18: 1982 s. 408-412; C. V a g a g g i n i. *Ancora sulla estensione della mano dei concelebranti al momento della consacrazione: gesto indicativo o epicletico.* „Ephemerides Liturgicae” 97: 1983 s. 224-240; B. N a d o l s k i. *Gest epikletyczny czy wskazujący?* „Collectanea Theologica” 52: 1982 z. 1 s. 96-97; W. N o w a k. *Epikletyczny gest koncelebransów przy słowach konsekracji.* „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 38: 1985 s. 399-405; K r a k o w i a k. *Koncelebracja liturgii Mszy świętej i sakramentów* s. 62-66.

W *Ritus servandus* określono sposób wypowiedzania poszczególnych części Kanonu przez koncelebrujących kapłanów oraz gesty, które mają wykonywać⁵². Przy wypowiedzaniu słów konsekracji powinni mieć „prawą rękę wyciągniętą w stronę chleba i kielicha, jeśli się to wyda stosowne”⁵³. Jak należy rozumieć tę rubrykę? Czy podczas wypowiedzania tych słów dłoń ma być zwrócona w bok, aby wyciągnięcie ręki było gestem wskazującym, czy dłonią do dołu, jako gest epikletyczny⁵⁴. Możliwość różnej interpretacji tego gestu pojawiła się już wkrótce po ogłoszeniu *Ritus servandus*. Świadczy o tym pytanie skierowane do *Consilium* o wyjaśnienie, jak należy rozumieć słowa „manu dextra ad panem et ad calicem extensa”: czy tak, że dłoń ma być zwrócona w bok – „ut palma manus versa sit ad latus (non ad terram), ut extensio manus intellegatur ut gestus demonstrativus”⁵⁵. Odpowiedź Kongregacji Kultu Bożego zamieszczona w „Notitiae” była afirmatywna (*affirmative*) dla gestu wskazującego. W komentarzach do tej rubryki nie wszyscy jednak zgadzali się z takim wyjaśnieniem. Podkreślano przede wszystkim, że gest ten jest fakultatywny, czyli nie jest obowiązujący. Zaznaczono to już w *Ritus servandus* w słowach „si opportunum videtur”⁵⁶, a następnie w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego*⁵⁷. Ze względu na różną interpretację tego sformułowania w czasie Mszy koncelebrowanej spotyka się różną praktykę. Wynika to z odmiennego tłumaczenia słów „mając prawą rękę wyciągniętą w stronę chleba i kielicha”. Czy zatem chodzi o gest wskazujący

⁵² *Ritus servandus* nr 35-42.

⁵³ „[...] verba consecrationis manu dextra, si opportunum videtur, ad panem et ad calicem extensa” (Tamże nr 39c).

⁵⁴ Na pytanie skierowane do *Consilium*, jak należy rozumieć słowa „manu dextra ad panem et ad calicem extensa”, czy tak, że dłoń ma być zwrócona w bok („ut palma manus versa sit ad latus (non ad terram)”, ut extensio manus intellegatur ut gestus demonstrativus et congruat cum verbis: Hoc, Hic est”), odpowiedź Kongregacji zamieszczona w „Notitiae” była *affirmative* dla gestu wskazującego. „Notitiae” 5:1965 s. 143. Taki sam sens miała rubryka zamieszczona w *Caeremoniale Episcoporum* z 1984 r., na którą powoływali się zwolennicy gestu wskazującego.

⁵⁵ „Notitiae” 5:1965 s. 143. W wydanym w 1984 r. *Caeremoniale Episcoporum* także była rubryka dotycząca gestu koncelebrujących z biskupem w następującym brzmieniu „[...] concelebrantes verba Domini proferunt et manum dexteram, si opportunum videtur, ad panem et calicem extendunt” (nr 106). W przypisie do tego numeru odwołano się do wyjaśnienia zamieszczonego w „Notitiae”, które opierało się na rubryce *Mszału rzymskiego* z 1962 r.: „Ad epiclesim ante consecrationem manus extendae sunt, ita ut palmae sint apertae versus ac supra oblata (Ritus servandus in celebratione Missae VIII,4). Ad consecrationem vero palma manus dexterae versa est ad latus”. Por. „Notitiae” 1:1965 s. 143.

⁵⁶ „Concelebrantes autem, dum verba consecrationis proferunt manum dextram, ad panem (ad calicem) extendunt” (*Ritus servandus* nr 39c).

⁵⁷ IGMR (1970) nr 174c; 180c; 184c; 188c; OWMR 2004 nr 222c; 227c; 230c; 233c.

czy o epikletyczny? Właściwa odpowiedź na tak postawione pytanie jest możliwa wtedy, gdy uwzględni się zarówno świadectwa z historii liturgii, jak i teologiczne znaczenie epiklezy w liturgii Mszy św.

Gest wskazujący nie występuje w źródłach liturgicznych w żadnych obzędach, w których jest przewidziane włożenie ręki lub rąk. Również w tradycji żydowskiej dobrze znany był gest wkładania rąk. Używany w liturgii czasownik *extendere* ma dwa podstawowe znaczenia: najczęściej odnosi się do wkładania rąk, zwykle na głowę (chrzest, bierzmowanie, pokuta, namaszczenie chorych, sakrament święceń, różne formy błogosławieństwa), ale może także oznaczać rozłożenie rąk („*extensis manibus*”). W liturgii Mszy św. w Modlitwie eucharystycznej, podczas epiklezy kapłan (kapłani) „*extendunt manus super oblata*”, czyli mają ręce (dłonie) zwrócone do dołu. Jest to gest włożenia rąk. Słowa rubryki przed konsekracją: „*manu dextra ad panem, ad calicem extensa*” oznaczają ten sam gest, który towarzyszy epiklezie, czyli chodzi o gest epikletyczny, a nie wskazujący.

Aby uniknąć nieporozumień i różnej interpretacji tej rubryki, C. Vagaggini proponował następujące jej brzmienie: zamiast „*manu dextra extensa*” – „*manu dextra imposita*”⁵⁸. Powoływał się na *Tradycję Apostolską* Hipolita, zawierającą słowa „*imponens manum*”, na której, jego zdaniem, oparta była rubryka w *Ritus servandus* z dodatkiem „*si opportunum videtur*”. Natomiast A.G. Martimort, nawiązując do występujących w słowach konsekracji zaimków „*hoc*” i „*hic*”, opowiadał się za gestem wskazującym⁵⁹. W praktyce najczęściej stosowano gest epikletyczny.

Gest kapłanów w czasie wypowiedzania słów konsekracji podczas koncelebracji Mszy św. został jednoznacznie określony dopiero w polskim wydaniu *Ceremoniału liturgicznej posługi biskupa*: „Biskup i koncelebranci we Mszy świętej trzymają ręce wyciągnięte nad darami na epiklezę przed konsekracją. Kiedy biskup, trzymając w rękach hostię lub kielich, wypowiada słowa konsekracji, koncelebranci (razem z nim) wymawiają słowa Pańskie, przy czym jeśli się to wyda stosowne, wyciągają prawą rękę w kierunku chleba i kielicha, tak jak podczas epiklezy konsekracyjnej” (nr 106). Chodzi zatem o gest epikletyczny taki sam jak w czasie epiklezy, a nie wskazujący. Odtąd do tego wyjaśnienia powinni stosować się wszyscy kapłani (biskupi i prezbiterzy) w czasie koncelebrowanej Mszy św.

⁵⁸ V a g a g g i n i. *L'estensione della mano alla consacrazione: gesto indicativo o epiletico?* s. 227.

⁵⁹ M a r t i m o r t. *Le geste des concélébrants, lors des paroles de la consécration: indicative ou épiléptique?* s. 412.

*

Od Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium*, która przywróciła w Kościele obrządku łacińskiego koncelebrację Mszy św., taki sposób sprawowania Eucharystii jest obecnie zwyczajną formą celebracji wtedy, gdy jest wielu kapłanów i nie ma potrzeby indywidualnej celebracji dla dobra wiernych. Nie chodzi zatem głównie o rozwiązanie praktyczne, czyli odejście od indywidualnego jej sprawowania (często nawet bez jednego posługującego). Koncelebracja Mszy św. przede wszystkim wyraża i buduje jedność kapłaństwa i całego kapłańskiego ludu Bożego. Koncelebrowana Msza św. w sposób właściwy dla liturgii ukazuje Kościół Jezusa Chrystusa, który zjednoczony w wierze, przy jednym ołtarzu, pod przewodnictwem kapłana (biskupa lub prezbitera) sprawuje Najświętszą Ofiarę jako jedna wspólnota kapłańska, w której są różne urzędy i posługi.

BIBLIOGRAFIA

- Augé M.: La concelebration eucaristica. W: La liturgia, eucaristia: teologia e storia della celebrazione. (Anamensis 3/2). Red. S. Marsili [i in.]. Casale Monferrato: Marietti 1983 s. 273-277.
- Augé M.: Concelebration eucaristica. W: Nuovo dizionario di liturgia. (Dizionari di San Paolo). Red. D. Sartore [i in.]. Cinisello-Balsamo: San Paolo 2001 s. 428-438.
- Frenaud G.: Remarques doctrinales au sujet de la concélébration eucharistique. „Questions liturgiques et paroissiales” 37 :1956 s. 114-128.
- Krakowiak Cz.: Koncelebracja liturgii Mszy świętej i sakramentów. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 2014 s. 28-29; 39-40.
- Kunzler M.: Liturgia Kościoła. Przeł. i oprac. L. Balter. Poznań: Pallottinum 1999.
- Maas-Ewerd Th.: Messfeiern mit mehreren Priestern. Zur Praxis der Konzelebration. W: Gemeinde on Herrenmahl. Zur Praxis der Messfeier. Red. Th. Maas-Ewerd, K. Richter. Freiburg: Benzinger/Herder 1976 s. 126-145.
- Meyer H.B.: Gottesdienst der Kirche. W: Handbuch der Liturgiewissenschaft. T. 4. Eucharistie. Geschichte, Theologie, Pastoral. Regensburg: Verlag Friedrich Pustet 1989 s. 488-497.
- Nadołski B.: Koncelebracja. W: Leksykon liturgii. Poznań: Pallottinum 2006 s. 670-672.
- Nussbaum O.: Liturgiereform und Konzelebration. Köln: J.P. Bachem 1966.
- Rahner K.: Dogmatische Bemerkungen über die Frage der Konzelebration. „Münchener Theologische Zeitschrift” 6:1955 s. 81-106.
- Schultze B.: Das theologisches Problem der Konzelebration. „Gregorianum” 36:1955 s. 212-271.
- Tirot P.: La concélébration et la tradition de l'Église. „Ephemerides Liturgicae” 101:1987b s. 33-59; 182-214.

KONCELEBRACJA MSZY ŚWIĘTEJ
50 LAT PO *SACROSANCTUM CONCILIUM*

Streszczenie

W Kościele obrządku łacińskiego koncelebracja Mszy św. została przywrócona przez Konstytucję *Sacrosanctum Concilium* (1963). Początkowo mogła być sprawowana tylko w ściśle określonych okolicznościach i pod przewodnictwem biskupa lub jego delegata. Stopniowo koncelebracja Mszy św. stawała się zwyczajną formą celebracji Eucharystii wtedy, gdy kapłani nie są zobowiązani sprawować jej dla dobra wiernych. Obrzędy Mszy św. koncelebrowanej wydane w 1965 r. jako *Ritus servandus in concelebratione Missae* zostały następnie włączone w 1970 r. do *Missale Romanum* Pawła VI. Szczegółowe przepisy koncelebry zawarte są w *Ogólnym wprowadzeniu do Mszału rzymskiego* (1969, 1975, 2002) oraz późniejszych dokumentach Stolicy Apostolskiej. Jeśli Mszy św. koncelebrowanej przewodniczy biskup, należy zachować normy zamieszczone w *Ceremoniale liturgicznej posługi biskupów* (1984, 2013). Liturgia koncelebrowanej Mszy św., w sposób dla siebie właściwy, ukazuje i buduje jedność kapłaństwa prezbiterów z biskupem i między sobą, jedność Ofiary Jezusa Chrystusa składanej Bogu na jednym ołtarzu i jedność kapłańskiego ludu Bożego, który pełni w niej różne posługi i funkcje.

Słowa kluczowe: Msza św., koncelebracja, Konstytucja o liturgii, *Inter Oecumenici*, *Ritus servandus*, *Eucharisticum mysterium*, Mszał Piusa V, Mszał Pawła VI, epikleza, włożenie rąk, *Sacramentum caritatis*.